

“Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerinin Halk Kültürlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri”

Prof. Dr. Erman ARTUN

Halk kültürü, doğumdan ölüme kadar insanların yaşantısında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini kapsar. Halk kültürü araştırmaları halkın düşünce, duygu ve sezgisinin temeldeki karakteristiklerini, halk yaşamının temel dinamiklerini, töre ve geleneklerini, tutum ve davranışlarını, yaratı ve becerilerini, sevgi ve beğenilerini inceleyip araştırarak ulusal kültürün doğru bir biçimde işlenmesine, değerlendirilmesine ve yorumlanmasına önemli katkılarda bulunur.

Halk kültürü ürünlerinde Anadolu insanının dünya görüşünü, yaşama biçimini, bireysel ve toplumsal sorunlarını görürüz. Halk kültüründe halkın ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını; çevresini ve dünyayı algılayışını, geleneksel ve törensel yaşamını düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren beceri, beğeni, yaratı, töre, kurum ve kurumlaşmayı, bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan gelenekleri, görenekleri, âdetler zincirini görebiliriz.

Türkler; tarihleri boyunca birbirinden farklı birçok dinin veya inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Orta Asya'daki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri atalar kültü, tabiat kültürleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Bunlardan atalar kültürünün çeşitli eski Türk zümreleri arasında en köklü ve en eski inançlardan birisi olduğu söylenebilir. Atanın öldükten sonra ailesine yardım edeceği inancından doğan, korku ve saygıyla karışık bir anlayıştan oluşan atalar kültü, Budizm ve Maniheizm gibi yabancı dinlerin yayılmasından sonra da Türkler arasında kuvvetinden bir şey kaybetmeden varlığını devam ettirmiştir. İslamiyet, VII. yüzyılda yayılmaya başlamış, Türklerin bu yeni dine geçişleri de aynı yüzyılda başlamış, ancak, X. yüzyılda tamamlanmıştır.

Uygarlığın beşiği olan Anadolu değişik kült, kültür ve inanç sistemlerinin bir sentezidir. Miras bütün Anadolu'ya aittir. Bu ortak kültür mirası bir mozaik değil, bu kültürlerin alaşımı olan Türkiye kültürüdür. Çeşitli kültürler, Anadolu kültür potasında eriyerek bir bütünü yani Türkiye kültürünü oluşturmuştur. Her etkin kültür, kendi düşüncesine, kendi tavrına ters düşen durumları ya siler ya da özelliklerini değiştirerek kendi bünyesinde eritir.

Halk kültürü araştırmalarında eski inanç sistemlerine ait bir çok inanç ve pratiğin günümüzde de yaşadığı bilinmektedir. Bu inanç ve pratiklerin tespit ve değerlendirmesi sonucu Türk kültürünün köklerine bir ölçüde ulaşılabilecektir. İnsanlar, en erken süreçlerden itibaren yaşamlarında tutunacak, güvenecek gizli bir varlık aramışlardır. Bu arayışlar ve inançlar, gökyüzündeki yıldızlar, ay, güneş, fırtına, gece, gündüz, ağaçlar, nehirler gibi bütün tabiat olgularından, korkulan ya da çekinilen varlık ve olaylardan kaynak almıştır. Dünyanın dört bir yanında insanlar, inanç sembollerini taş, toprak, maden, seramik ve hatta tekstilde bile dile getirmişlerdir. İnanç sistemleri giderek gelişmiş ve neticede tek tanrılı din aşamasına ulaşılmıştır. Bu inançlar görsel malzemeye dökülerek, insan - kültür - uygarlık - sanat ilişkisinde değerlendirilmesi gereken objeler ortaya çıkmıştır.

Çukurova Türkmenleri konargöçer yaşama biçiminden en son toprağa bağlı yerleşik düzene geçmişlerdir. Büyük bir bölümü bu gün köylerde yaşasalar da hayatlarının bir bölümünü konar göçer yaşamışlar veya eski konar göçer aile büyüklerinin bu kültürüyle beslenmişlerdir. Bir bölümü de hayvancılığa bağlı olarak yazları yaylalara göçerek bu kültürü sürdürüyorlar.

Bildirimizde, İslâmiyet öncesi inanç sistemlerine ait inançların Anadolu'ya taşınmasına, Anadolu inançlarıyla kültürleşme sonucunda yeniden yapılanmasına, bu inançların İslâmiyet'e sızarak inanç ve pratiklerle Anadolu'da yaşadığına değinilecektir. Çukurova Türkmenlerinin geçiş dönemleri, halkbilgisi, bayramları, törenleri, kutlamaları, inançları vd. halk kültürü ürünleri örneklerinden yola çıkarak eski Türk inançlarının izleri aranacaktır.

Anadolu'da anlatılan menkıbelerde, efsanelerde, yatır, türbe ziyaretlerinde, mevsimlik törenlerde, hayatın geçiş dönemleri inanış ve pratiklerinde, halk hekimliğinde, çeşitli törenlerde vd. bir çok eski inanışın bütün canlılığıyla yaşadığını görüyoruz. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirebilmek için Türklerin İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinlerini inanışlarını incelemek gerekir. Yaşayan inanışların kökeni konu edildiğinde, Anadolu inançlarını besleyen, Türklerin eski inançlarına kısaca değinmek gereklidir. Eski Türklerin inançları nelerdi? Bu inançların yapı ve fonksiyonları nasıldı? İslamiyet'i kabul edip İslâmî kültür dairesine girdikten sonra yeni coğrafyada yeniden yapılanmadan önceki şekilleri nasıldı? İnanışların bir kısmı İslami renge bürünürken yapı değişikliğine uğrayıp yeni fonksiyonlar kazandı mı? gibi sorulara yanıt aranacaktır.

Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, buraya kendi kültürlerini taşıdı. Anadolu coğrafyası, birçok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin bulunduğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur. Türkler Anadolu'ya gelince İslamiyet ve Anadolu kültürüyle tanışmıştır. Türk halk kültürü günlük hayatın uygulama ve değer yargılarıyla yeni bir içerik ve nitelik kazanmıştır. İslamiyet öncesi atalar kültürü, tabiat kültürleri, gök tanrı kültürü ve şamanlık gibi eski inançlar yeni inanç örgüsü altında devam etti (Ocak, 2000:53). Türkler, evreni, dünyayı, insanları anlamaya, kontrol altına almaya yardım eden bu inançlardan, hastalık nedenlerini anlamaya ve tedavi etmeye çalışırken de yararlanmışlardır. Sihir sistemine dayanan şamanlık, hakim inanç olan İslamiyet'in bir ögesiymiş gibi varlığını sürdürmektedir (Boratav,2000:76).

İnanç, bir düşünceye bağlı bulunma, bir dine inanma, iman, birine duyulan güven, itimat, inanma duygusu, inanılan şey, görüş ve öğretiler (ML.1971:300,c.6). Din ve inanç kavramları birbirinden farklıdır. Ayrıca, din denen toplumsal kurum, inanç ve tapınma olmak üzere iki bölümden oluşur. Her iki bölümün temelinde de kutsallık ve yasak kavramları yatar (Turan, 1994 : 84).

Tarihin ilk topluluklarından beri ay, mevsim yıl vb. değişiklikler törenlerle kutlanmaktadır. Tehlikeli, anlaşılmaz, ürkütücü doğa karşısındaki güçsüz insan, büyüden büyük destek görüyordu (Fischer,1985:37). Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı büyüyle korunmadır (Nutku, 1985:171). Bu büyüsel bolluk bereket nitelikli dualar zamanla törene dönüşmüş belli zaman ve kurallara bağlanmıştır. Kültür öğelerinde olan bu arayış ve üretilen düşünceler, inanış ve pratikleri oluşturmuştur.

Bütün milletlerin kültürlerinde görülen yeni yıl törenleri, yaşama biçimlerine, coğrafyalarına, ekonomik yapılarına, inanç yapılarına uygun koşullarda, uygun zamanlarda çeşitli pratiklerle kutlanır. İnanca bağlanan yeni yıl törenleri, Asya ve Ön-Asya toplumlarında benzer iklim ve coğrafya şartlarında zaman, ad ve pratik benzerliğiyle kutlanmıştır. Temeli dine dayanan benzer veya aynı öğeler, kültürel bir güç olarak karşımıza çıkar. İnanç, büyü, miti besler. Mitler toplumdaki değerlerin geriye dönük modelleridir (Malinowski, 1998:152).

Eski topluluklar, hayvanlar, bitkiler, kayalar, dağlar, ırmaklar, yıldızlar gibi çevrelerinde bulunan her şeyin bir ruhu olduğuna inanmaktaydılar. Bu inanca göre ruhun bedene bağlı olduğuna inanılır. Ruh, bedeni bırakırsa beden ölür. Ölen kişinin ruhu, yine de cesedine bağlı kalır. Ölüler yaşamaya devam ederler, saygı isterler. Yiyip içmek isterler. Bu nedenle ölenlerin mezarlarına sevdikleri yiyeceklerle, yaşarken beğendikleri eşyalar, araçlar konur (Tezcan, 1996:115). Tahtacı Türkmenlerinde günümüzde de süren elbiseyle ve bazı eşyalarla gömülme inanışı sürmektedir. Canlılığın temel özelliklerinden biri olan büyü ve falın Türkler arasında da uygulandığı bilinmektedir. 921-922 yıllarında Oğuzların yanına gitmiş olan İbni Fadlan, onların hastalığın kötü ruhların etkisiyle meydana geldiğine inandıklarını belirtmektedir (Turan, 1994:104).

Eski Türklerde, insan ruhları genellikle kuş biçiminde düşünülmüştür. İnsanlara can vermeden önce bu ruhlar, gökte kuş olarak yaşarlar, insanlar ölünce göğe uçarlar. Dede Korkut'ta Deli Dumrul kara kılıcını sıyıyıp saldırınca, Azrail bile güvercin olup pencereden çıkıp gider.

Kırgızların Er Töştük destanında bir yiğit, "Bu yedi kuş benim ruhumdu, benim nefesimdi" demiştir. Diğer taraftan, Orta Asya'da ruhlar, hayvan ve genellikle de kuş biçiminde düşünülmüştür. Şamanın gök yolculuğunda yardımcı ruhları, kuş ya da kanatlı hayvanlar olarak temsil edilmiştir (Avcıoğlu, 1995:345).

Şamanizm'den önceki Türk inançları içerisinde önemli bir yeri olan tabiat kültleri ise, yer ve gök kültü olmak üzere ikili bir görünüm sergilemektedir. Eski Türkler tabiatındaki bütün varlıklarda kavranamayan bazı gizli güçlerin bulunduğunu düşünerek dağ, tepe, taş, kaya, ağaç veya su gibi nesnelere canlı kabul etmişlerdir. Atalar kültü gibi tabiat kültleri de Türklerin çeşitli dinlere girip çıkmalarına rağmen varlıklarını sürdürmeye devam etmiştir (Ocak, 2000: 40; Eliade,1987: 202). Şamanizm bir din değil, büyü sistemi olarak yerleşip yayılırken Türkler arasında daha önce mevcut olan atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı inancını, Budizm, Maniheizm gibi dinlerin bazı inanç ve merasimlerini benimsemişlerdir (Ocak, 2000:53).

Kült, yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınmadır (Tezcan,1996:120). Kült; külte konu olabilecek bir nesne ve kişinin varlığı, bu nesne ya da kişiden insana zarar gelebileceğine ilişkin inancın varlığı, bu inancın sonucu olarak fayda sağlayacak, zararı uzaklaştıracak ziyaretler, adaklar, kurbanlar vb. uygulamaların varlığıdır (Ocak,2000:113). Atalar kültünün eski Türk toplulukları arasında en köklü ve en eski inançlardan biri olduğu söylenebilir. Hemen hemen bütün Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen atalar kültü Hun'lar zamanında tespit edilmiştir (Ocak,1983:26). Bilge Kağan kitabesinin sonunda yer alan kısımlar atalar kültünün varlığının Göktürklerde de görüldüğünü göstermektedir (Ergin,1970:25). Atalar kültü, ruhun bir bedenden ötekine geçmesi inancını benimseyen Budizm ve Maniheizm'in Türklerce kabul görmesinde etkili olmuştur. Bu külte göre, çok yaşayan, bilgili, yönetici insanlar öldüğünde onların ruhları, ailesine ve toplumuna yardım eder ve onları korurdu (Ocak, 2000:62). Günümüzde, Anadolu halkı, evliyaların yattığı yerlere (tekke, zaviye, türbe, mezar, hazire, dergah vb.) gider ve onlardan yardım diler. Bu yardım, işsizlere iş, hastalara sağlık vb. biçimlerde görülebilir; fakat bu yardım isteğinin mutlaka inanılarak yapılması gerekmektedir (Kaya,2001:200). Bugün hâlâ Anadolu'da varlığını sürdüren, evliya, dede, baba inanışlarının kökenini atalar kültüne bağlayabiliriz.

Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski dönemlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik sembolü kabul edilmiştir (Ocak,1983:70). Ağaç daima hayatın ve ebediliğin timsali olarak benimsenmiştir (Eliade,1975:231). Eliade diğer tabiat kültürlerinde olduğu gibi ağaç kültüründe de ağacın maddi varlığının değil, özelliklerinin ve temsil ettiği gücün kült konusu olduğunu belirtmiştir (Eliade,1975:23). Dede Korkut er olsun avrat olsun herkesin ağacı saydığını ve çekindiğini belirtmiştir.

Anadolu sahası, ağaç kültürünün Müslüman Türklerdeki en ilgi çekici örneklerinin ortaya çıktığı yerlerden biri olarak görülmektedir. Ağaç kültü Tahtacılar ve Yörüklerde yaygındır. Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesmekle sağlamaktadır. Onların ağaçlara büyük saygı ve bağlılıkları vardır. Muharrem ayında ağaç kesmek yasaktır. Hafta içinde ise salı günleri ağaç kesilmez. Yeniden ise başlayacakları zaman ağaçlara dualar okunur. Tahtacılar en çok sarıçam, ladin, köknar ve ardıcı; Yörükler ise karadut, çınar ve katran ağacını kutlu sayarlar ve hepsi de tek ağaçları kült olarak kabul ederler (Roux, 1962, Akt: Ocak, 1983:89).

Tarih boyunca "ağaç" ve "evliya" arasında kurulan ilişki de dikkat çekmektedir (Ocak,1983:93). Anadolu'da tek olan meşe ve ardıç ağaçlarını ziyaret etmek, ayin yapmak, ağaç dallarına dilek çaputları asmak yaygın pratikler olarak varlığını sürdürmektedir. Ağaçlardan, yağmur duası, çabuk evlenme ve hastalıkların sağaltımı gibi nedenlerle medet umulmaktadır (Ocak, 2000:135). Ağaç üzerine yapılan bu pratik ve inanmalar da "ağaç kültü"ne bağlanabilir. Anadolu'da ağaç kültürünün kalıntıları hâlâ yaşamaktadır. Ağaç hasta çocuklara öptürülür. Tahtacı kadınlar ağaca sarılıp kısırlıklarından kurtulmaya çalışırlar. Yörük boylarında ise, kutsal sayılan ağaçların yanında uzanılmaz (Avcıoğlu,1995:359). Yine Anadolu'nun pek çok bölgesinde, ağaçlardan deva isteme, dileklerinin gerçekleşmesi için çaputlar bağlama gibi pratiklere de sık sık rastlanmaktadır.

Eski Türklerde inanç sistemi üzerine yazılı kaynaklarda, su ve ateş motifine ilişkin pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyle özetlenebilir. Orhun Yazıtları'nda kutsal su kaynaklarından sözedilmektedir. Tahtacılar, suyu kirlettiği için abdest almaya karşıdır. Bununla birlikte, su gibi güneş ve aydan indiğine, yani gökten geldiğine inanılan ateş de kutsaldır (Avcıoğlu, 1995:356).

Atalar ruhunun hatırası için yapılan tusların bir kısmı çocukların oynadıkları bebeklere benzemekle bir kısmı da tilki, tavşan ve başka hayvan derilerinden yapılmakta, duvarlara, sırıklara asılmakta veya torbalarda saklanmaktadır (İnan,1996:42). Şamanist Türkler kendileri için hazırladıkları yemeklerden bir kısmını sabah akşam bu tözlerin ağızlarına sürerek onlara yemek yedirmiş, daha sonra karşısına geçerek ekinlerinin ve sürülerinin bereketli olması için dualar etmiş, ilahiler söylemişlerdir. Tahtacı ocaklarında bulunan bazı pir eşyalarının kutsallığı eski Türkler arasındaki Şamanist düşünceden bir tus (töz, tös) kültüründen kaynaklanmaktadır. Bazı Tahtacı ve diğer Alevî ocaklarında bulunan kutsal eşyalar da birer fetiş olarak bu tözlere örnek teşkil etmektedir (Yörük, 1928:256).

Halk hekimliğinin bazı uygulamalarında atalar kültü ve tabiat kültleri arasında bir bağ vardır. Atalar kültü ataların takdisine dayanır. Atanın öldükten sonra ruhunun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede geride kalanlara yardım edeceği inancı vardır. Ataların eşyaları ve mezarları kutsal kabul edilip ruhlarına kurban sunulurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da Türkler arasında veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır. Üstün ruhlarla donanmış insan tipi Müslümanlıkla da bağdaşmıştır. Velinin ait olduğu toplumun sosyal, dini ve ahlaki değerlerinin temsilcisi olduğuna inanılır (Ocak,1984:3). Veli kültürü Şamanların işlevleri arasında benzerlik vardır. Bunlardan biri, hastaları iyileştirmektir (Ocak, 1992:10). Kült, yüce ve kutsal bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı ve onlara tapınmadır. Bu saygı ve tapınış, duayı, adağı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir.

İslamiyet'te ölüden medet umma yoktur. Veli kültü, pagan kültürle ilgisinden dolayı yasaklanmasına rağmen varlığını korumuştur. Şamanist Türkler, Şamanların olağanüstü nitelikler taşıdıklarına ruhlar ve gizli güçlerle ilişki kurup onlara istediklerini yaptırdıklarına inanırlardı. Bu işlev, evliyaların dileği Allah'a iletmelerine dönüşür. Şamanist dönemden Budist döneme geçtikten sonra Budist azizlerinin çok eskilere inen kerametlerini anlatan metinler tercüme edildi. Ayinlerde halkın okuması için oluşturulan metinler geniş tabana yayıldı. Bu yolla evliyaların menkabelerine Şamanların üstün ruhani güçlerle donanmış kişilikleriyle, Budist azizlerin kerametleri de eklendi (Ocak, 1984:7). Türk Şamanları olağanüstü kimlikleriyle Bektaşî velayetnamelerinde yazılmış menakıpnamelerde adeta yeniden hayat bulmuş gibidirler.

Atalar kültü ruhun bedenden bedene geçmesi (tenasüh, reenkarnasyon) inancını taşıyan Budizm ve Manihaizm'in Türklerde kabul görmesinde etkili olmuştur. Atalar kültüne göre çok yaşayan, bilgili, yönetici insanlar öldüğünde onların ruhları, ailesine ve toplumuna yardım eder. Onları kötülüklerden korur. Bu ataların yalnızca ruhları değil, eşyaları da kutsallaştırılmıştır. Türklerdeki evliya kültürünün temelinde atalar kültü yatmaktadır (Ocak,2000:113).

Halk, evliyaların yattığı mezar, hazire, yatır, türbe, zaviye, tekke, dergah vd. yerlere gidip dua eder. Veliden; hastalıklardan kurtulma, iş bulma, kısmet açma gibi çeşitli konularda yardım istenebilir. Dua edip de istekte bulunanın mutlaka bunu inanarak yapması şarttır, aksi halde isteğin gerçekleşmeyeceğine inanılır. Ziyaretlerde dua okunur, ata ruhlarından yardım dlenir. Ziyaret suyundan medet umulur. Bazı durumlarda atalar kültürü su kültürü, tepe kültürü ve taş kültürü birleşir. Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra da halkın yatırlara gitmesi üzerine "Allah'ın sevgili kulları olan ve Allah'a sözü ve nazı geçebilen evliyanın yardımını dilemek" şeklinde açıklanmağa çalışılmıştır (Eröz,1992:103).

Eski Türk inançlarından atalar kültü, günümüzde farklı uygulamalar ve inanışlar arasında varlığını devam ettirmektedir. İnsan sağlığıyla ilgili konularda halk arasında öncelikle modern bilim ve bilgi tercih edilir. Eski halk inançlarına dayalı bu tür halk hekimliği uygulamaları doktor sonrası hasta yakınlarının iyileşmeye yönelik psikolojik telkin olarak bu uygulamalar önemli rol üstlenmektedir. İnanılarak, kutsallaştırılarak yapılan bu tür

uygulamalar, halk hekimliğinin kuşaklar boyu devam etmesini sağlamaktadır (Kaya, 2000:199).

Kültür değerleri Türk kültürünün tarih içindeki görünümünün değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bir değişim ve gelişim içinde olmuştur. İnanç merkezlerine bağlı kültür değerleri, yaşayan kültür topluluğunun dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir (Artun, 2000: 40). İnanç merkezlerinin Türk kültür ve toplum hayatında önemi büyüktür. Türklerin İslamiyet öncesi dini, tarihi, kültür ve toplum hayatıyla ilgili dünya görüşleri ve hayata bakışları konusunda ip uçları verir. Türkiye’de geleneksel değerler ve pratikler, yeni biçimlenmelerle modernleşerek varlığını sürdürmektedir. Anadolu’nun zengin inançlarla beslenmesi eski dönemlerden günümüze çok zengin bir inanç, değerler ve pratikleri bünyesinde yaşatmıştır. Bu bir tür halk inançları denilen “senkreist” (bağlaştırmacı) dinseliktir (Atay, 2000:47). Geleneksel dinsellik günümüzde yeniden yapılanarak varlığını sürdürmektedir. Türkler, Avrupa ve Asya kıtalarına yayılmış dört bin yıllık bir tarihe sahip dünyanın en eski ve devamlı milletlerinden biridir. Orta Asya’daki ata yurtta ve buradan çevreye sürekli göçler sonucu dünyaya yayılmış bulunan Türklerin İslamiyet’i kabul etmeden önceki dönemleri üzerine yapılan araştırmalarda ne yazık ki pek az yazılı malzeme bulunmuştur. İnanç merkezleri günümüzde Türk kültür tarihinin kaynağı olmaları yönüyle yeniden ele alınmalıdır. Buralardan elde edilen yeni malzemeler Türklerin günümüz inançlarının temeli olan eski inançlar dünyasına yeni bir kapı açacaktır.

Evliyalar, velayet derecesine ulaşmış kişilerdir. Kimi zaman tayy-ı mekân (bir anda uzak mesafelere gitme), tayy-ı zaman (bir anda birkaç yerde bulunma), su üstünde yürüme, kalp okuma vd.gibi üstün özelliklere sahiptir. İslam inancına göre buna "keramet sahibi olma hali" adı verilir. Ziyaret, adak, kurban ve benzeri uygulamaların varlığı olmalıdır (Ocak, 2000:113). Kutsal kabul edilen yerlerden alınan taş, toprak, su gibi nesnelere dokunmak, üzerinde taşımak, içmek, üzerine dökmek şeklinde aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yerlerden psikolojik rahatsızlıklar için de şifa aranır (Kalafat,1997:36; Başar,1972:159).

Tarihsel süreçte, her kültürde olduğu gibi Türk kültürünü belirleyen değer norm, sosyal kontrol öğeleri ve formlar değişikliğe uğramıştır. Bir çok kültik ve ritüel özlü işlemin ve pratiğin uygulanmasını gerektiren ölü kültü çeşitli bölgelerde yerel özellikler göstermekle birlikte ana çizgisi bakımından aynıdır. Her yörenin kendi inanç, görenek, estetik ve sosyo-ekonomik anlayış ve değerlerine göre değişebilen ama hepsinin özünde insan olan bir takım inanma ve pratikler vardır. Toplumca inanılan bu doğrultudaki her tür inanma ve pratik bu etkinliklerin içindedir. İnsanlar geçmişle gelecek arasında bir bağlantı kurmaya çalışmışlardır.

Anadolu insanı kendilerine yurt kuran ve seçkin kişileri sonsuza değin yaşatmak, hem de kendi hayatlarını onlarla paylaşmak için bazı mekanlara kutsiyet vermişlerdir. Ayrıca buraları emanet duygusuyla koruyarak ziyaret etmek suretiyle onlara karşı olan vefa borçlarını ödemeye çalışmışlardır. Halen ziyaret edilmekte olan bu makamlardan bazılarının eski inanç ve kültürlerden izler taşıması durumu büyük ölçüde değiştirmemiştir. Bunların ötesinde bazı efsane ve menkabelerle süslenen ziyaret olgusu yörenin kültürel ve dini değerleriyle de zenginleştirilmiştir.

Din bilimcilerin “kitaplı dinler” olarak ifade ettiği semavi dinler, eski dinlerin ve inançların etkisinden kurtulamamışlardır. Türkler Müslümanlığa eski inançlarını da taşıdılar. Türkler İslamiyeti kendi inançlarıyla harman edip yeni bir sentez oluşturdular. Araştırmacılara göre Türkler arasında İslamiyeti, dini sufice yorumlayan, halkın benimseyeceği biçimde ifade eden ve halkın eski inançları ile yeni dini kaynaştıran “sufiler” olmuştur.

Eski Türk İnançlarının Çukurova Konar-Göçer Türkmenlerine Yansımaları

Çukurova bölgesinde yörük ve göçer adlarıyla bilinen hayvancılığa bağlı ekonomileriyle göçer, yarı göçer ve yaylacı olarak niteleyebileceğimiz göçer topluluklara günümüzde de rastlıyoruz. Bunlar hayvancılığın yanısıra kilimcilik, demircilik, el sanatları ve tarımla uğraşırlar.

Göçebe kültüründen yerleşik kültüre en son geçen Çukurova Yörükleri, Türkmenleri binlerce yıllık kültürü günümüze kadar saklayıp taşımışlardır. Orta Asya Türk kültürünün, Anadolu halk kültüründe şekillenmesinin en güzel örneklerini Yörüklerde, Türkmenlerde görüyoruz.

Büyük kültür merkezlerinden uzak yayla ve köylerde yaşayan Yörüklerde ve Türkmenlerde göçebe hayatından kuvvetli izler görülür. Tabiatla iç içe hayat, gelenek ve görenekleri şekillenmiştir. Eski Türklerin âdetlerinin ve törenlerinin izlerine günümüz Yörük ve Türkmen kültüründe rastlıyoruz. Göçebelikten yerleşik hayata geçerek yeni bir toplum düzeninin kurulması yeni bir kültüre geçişi hızlandırmıştır.

Yörük ve Türkmen kültürünün her yönüyle incelenip araştırılması eski Türk kültürüne ait ipuçları verecektir. Bu bildirimizde rastladığımız eski Türk kültürüne ait ipuçlarından bazıları şöylece sıralayabiliriz:

GEÇİŞ DÖNEMLERİ

DOĞUM ADETLERİ, İNANIŞLARI VE BUNLARA BAĞLI PRATİKLER (K.9, K.11, K.37 K.1, K.3,K.7, K.9)

Al Basma

“Al” kelimesi, uğursuz, olumsuz, istenilmeyen, basarak zarar veren anlamına gelir. Aladağ Yörüklerinde “albasması” inancı vardır. Aynı zamanda “bırobıro” diye bilinen ve korku veren bir canlının varlığına da inanılır. Bırobıro seslendiği insanı kandırabilirse onu ikiye böleceği inancı vardır. Bir kuş gibidir. Loğusaya zarar vereceği düşünüldüğünden uğursuz sayılır (Kalafat, 1994: 153-175).

Tarsus'ta loğusanın üstünden cenaze alayı geçerse loğusayı ve çocuğunu al basar inancının temelinde de cenazenin arkasından iyi ruhlar geçer, loğusa da cünup olduğu için bu ruhlar loğusayı çarpar düşüncesi yatmaktadır. Gelinin ve cenazenin kırkının bebeği ve loğusayı çarpacağı inancında cünüplük kavramıyla karşılaşıyoruz. Dolayısıyla âdet ve İslâmî kuralların iç içe geçtiğini söyleyebiliriz (Dalgıntekin, 1995).

Feke'de albasması konusunda yapılan uygulamalarda eski kültür izlerinin yanında odaya Kuran koyma gibi uygulamalarla da İslâmî etki de kendini göstermektedir (Karakaş, 1985).

Sıralı Çocuk

Yörüklerde aşiret gelinleri çocuğu davarda, yolda, ocağın başında doğurur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa sıralı (şanslı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuğu kutlu sayılır. Yabanda, odunda doğan çocukların ise ocağın yiğitleri olacağına inanılır (Yalgın, 1997: 63).

Sarılık

Adana'da doğumdan hemen sonra çocuğun fizyolojik bir değişiklikle geçirdiği sarılık için de bazı uygulamalar yapılır. Çocuğa örtülen ve giydirilen sarı giysi ve üzerine takılan sarı nesne ile sarılığın gelmeyeceğine inanılır. Halk inanmalarında uygulanan pek çok pratikte, burada olduğu gibi benzetme veya taklit öğelerinden yararlanılmaktadır (Başçetinçelik, 1998).

Göbek Kesme

Aladağ'da yeni doğan çocuklarda göbek kesme ile ilgili yapılan tüm bu işlemlerle doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta, bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte iyi okuması, inançlı biri olması, iyi bir mesleğinin olması, evine bağlı biri olması beklenmekte ve onun bir parçası kabul edilen göbek gelişigüzel, herhangi bir yere atılmamakta, büyüsel nitelikli işlemler uygulanmaktadır (Yılmaz, 2005).

İlk Tırnak Kesilmesi

Aladağ'da çocuğun tırnağının ilk defa kesilmesinde de bazı pratikler uygulanmaktadır. Örneğin ileride eli bolluk içinde olsun diye önüne çeşitli değerlerde para konması ve istediğini alması uygulaması bu tür büyüsel pratiklerdendir (Yılmaz, 2005).

Kırklama

Adana'da anne ve çocuk kırlandıktan sonra, aynı suyla veya artan suyla çamaşırları yıkanmaktadır. Adana ve çevresinde çocuk ve anne, 7., 20. ve 40. günlerde yıkanmaktadır. Kırklama adı verilen bu törenlerde suya; altın, taş, yapraklar ve çiçekler atılmaktadır (Başçetinçelik, 1998).

Feke'de kırkinci gün bebeğin doğumundan sonraki en önemli günlerden biridir. Bu günde çocuk, annesi ve kullandıkları eşyalar yıkanır. Böylece çocuk yeni bir döneme başlar. Uygulamalardaki kırk sayısı da dikkat çekicidir. Eski Türk kültüründe karşımıza çıkan bu formülistik sayıya bugün de rastlamaktayız (Karakaş, 2005).

Aydaş Çocuk, Aydaş Aşı

Adana'da doğumdan sonraki aylarda gelişemeyen, cılız, hastalıklı çocuğa "aydaş çocuk" adı verilir. Aydaş çocuk için "aydaş aşı" pişirilir. Bu, sembolik bir aştır. Çocuğun yeterince pişmediği düşüncesinden hareketle yapılan taklit büyülerinin uygulamasıdır. Aydaş çocuğu dikenli gül ağacının arasından ve kurt ağzının iskeletinden geçirme uygulanan diğer pratiklerdir. Eski Türklerden bugüne kadar kurt, kutsal bir hayvan olarak kabul edilmiş, kurdun derisi, bıyığı, dişi, başı halk hekimliğinde şifa verici olarak kullanılmaktadır (Başçetinçelik, 1998).

Feke'de aydaş çocuk uygulamalarda dört yol ağzında "aydaş aşı" pişirme dikkat çekicidir. Burada çocuğun fiziksel olarak henüz tam anlamıyla olgunlaşmadığı ve bu şekilde yolların keşiştiği noktadan da güç alınarak çocuk ateşle olgunlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bir taklit büyü olarak değerlendirilebilir (Karakaş, 2005).

Köstek Kırma

Adana'da yürüyemeyen, yürürken ayakları dolaşp düşen çocuğun kösteği kırılır. Büyülük bir işlem olarak köstek kırmada, çocuğun yürümesini engelleyen bağ kesilmeye çalışılarak taklit büyü yapılmaktadır. Bunun için çocuğun bacaklarına şeker sucuğu, ip, şeker torbası bağlanır ya da ayakları arasına simit konur. Köstek, ya bir çocuk, ya yaşlı bir kadın tarafından kesilir, ya da köpeğe ekmek vererek çocuğun kösteğinin kırılması istenir. Başka bir çocuğun eline sucuk verilerek yürüyemeyen çocuğun o sucuğu almak için yürüyeceğine inanılır ya da bacağına takılan simidi bir çocuğun kapmasıyla çocuğun yürüyeceğine inanılır. Çocuk yürürken köstekleniyorsa kösteği, üç salı makasla boş bir şekilde kesilir (Başçetinçelik, 1998).

Feke'de "Köstek kesme" uygulamasında çocuğun yürüyememe durumunu ortadan kaldırmak için de taklit büyü şeklinde bir işlem görüyoruz. Çocuğun ayaklarına bağlı olan ip kesilerek ayaklarının açılması ve yürümesi sağlanmaya çalışılmaktadır (Karakaş,

Yedi İnanıcı

Adana'da doğan çocuğun yedi yaşına kadar saçını kesmeme veya saçını yedinci yaşında ziyarette kesme, yedi yıl başkasından giydirme ya da yedi Mehmet evinden giydirme gibi yedili uygulamalara çokça rastlanmaktadır (Başçetinçelik, 1998).

Bebek Eşi

Adana'da doğumdan hemen sonra çocuğun eşinin toprağa gömülmesi olayı eski Türklerden günümüze kadar halk geleneğinde yerini korumaktadır. Eskiden olduğu gibi bugün de eş toprağa gömülmekte göbek de uygun bir yere saklanmakta veya gömülmektedir (Başçetinçelik, 1998).

Loğusa ve Bebeği Koruma

Adana'da loğusa ve çocuğun bulunduğu odada bulundurulan süpürge temizliği, ayna aydınlığı ve parlaklığı, makas/satır/bıçak/demir/iğne gibi aletler gücü, nazar boncuğu kötü gözleri önlemeyi amaçlamaktadır. Odadaki kırmızı renklerle, dikkat rengin parlaklığı üzerine çekilmekte, anne ve çocuk kötü gözlerden korunmaktadır. Süpürgenin temizliği ve koruyuculuğu ile alkarasının girmesi önlenecek, aynanın aydınlığı ile kötü ruhlar uzaklaştırılacak, demir veya çelikten yapılmış aletlerle anne ve çocuk kötü güçlere karşı güçlü olacaktır. Kur'an İslamî bir öge olarak kötülüklerin uzaklaştırılmasında araç olarak kullanılmaktadır. Kapıya bağlanan al veya dikenli çalı ile, o evde

henüz hassas ve zayıf durumda birilerinin bulunduğuna dikkat çekilmekte ve gelecek kişiler uyarılmaktadır (Başçetinçelik, 1998).

Feke’de loğusa konusunda yapılan uygulamalarda, doğumdan sonra zayıf düşen anneyi hastalıklardan koruma ve eski gücünün geri kazandırma düşüncesini görmekteyiz (Karakaş, 2005).

Bebeğin Nazardan Korunması

Adana’da çocuğa nazar değmesinden çekinilerek bazı uygulamalara başvurulur. Bunun için çocuğa nazar boncuğu veya çengelli iğne takmak, çocuğun ilk “kakalı bezi”nde var olduğuna inanılan güçten yararlanmaktır. Çocuğun ilk kakalı bezi, kutsal bir nesne gibi 40 gün saklanmakta, kötü etkileri uzaklaştıracağına, yaraları iyileştireceğine inanılmaktadır. Kapıya asılan soğanlı iğne, kırmızı kurdele de, kapıdan gireceğine inanılan kötü güçlerin girmesini engellemek içindir (Başçetinçelik, 1998).

Diğer Doğum Adet ve İnanmaları (K.2,K.4, K.5, K11,)

- * Yörüklerde, erkek çocuk obanın alevi, kız çocuk evin közüdür, sözü yaygındır.
- * Çocuk doğunca tuzlanır, mersin yapraklarına sarılır. Tombulak kökü döğülerek toz haline getirilir. Kırk gün tombulak tozu katılmış suyla yıkanır.
- * Çocuk kırk günlük olunca vücuduna bal sürülür. Ak toprak tozu serpilerek kundaklanır.
- * Diş çıkaran çocuk için buğday kaynatılır, süt dağıtılır.
- * Bebeğin göbeği düşünce kırkı tane taş sayıp taşları çocuğu yıkayacakları suya atarlar. Bebeği yıkarlar.
- * Bebek yaşamıyorsa yedi yaşına kadar yedi kapıdan istenilen elbiselerle giydirilir. Eğer bebek erkekse saç yedi yaşına kadar uzatılır. Kesilirken de kurban kanı akıtılır.
- * Adana ve çevresinde doğacak çocuğun yaşaması için yedi Mehmet evinden para toplama uygulamasına rastlanmaktadır (Başçetinçelik, 1998).
- * Adana’da Bulgur, soğan, ciğer gibi yiyeceklerin anne sütünü çoğaltacağına inanılır. Anadolu’nun değişik yörelerinde anne sütünün çoğalması için çeşitli şekillerde uygulanan büyüsel pratiğe burada; otlamaya giden ineğin ağzına soğan verilmesi, çobanın avucuna kavurga verilmesi biçiminde rastlanıyor (Başçetinçelik, 1998).

EVLENME ADETLERİ, İNANIŞLARI VE BUNLARA BAĞLI PRATİKLER (K.12,K.1, K.13,K.15, K.16)

Kuşak Kuşatma

Kuşak bağlama âdeti gelinin yakınları tarafından bağlanır ve bekâreti temsil eder. Düğün günü gelinin erkek kardeşi yoksa dayısı veya amcası “gelin kuşağı” adı verilen kırmızı ipek şeridi, gelinin beline üç defa çözerek bağlar. Bu davranışla gelinin gideceği yere bolluk, bereket ve uğur getireceğine inanılır.

Eski Türk inançlarında alplerin, kamların kuşandıkları kuşak ile, kutsiyet ifade eden üç sayısının birleştiği görülür. Kuşak kuşama, İslâmiyet’in kabulüyle çeşitli tarikatlarda ve Ahilik teşkilatında varlığını sürdürmektedir.

Gelin Başı Salavatlama

Çeyizden sonraki gün yenge, kız evine gelir. Akşam kına eğlencesi düzenlenir. Kınada davetliler oynar, eğlenir, sonra da kına yakılır. Eğlence bittikten sonra gelinin başı salavatlınır ve başında kelle şekeri kırılır. Şekerin bir kısmı ayrılır, düğün günü gelinle damat eve gittiğinde şerbet yapılıp içirilir. Eskiden kaynana, gelinin sözünü tutması için şerbete tükürürmüş.

Tarsus’ta oğlan evinden iki tepsi öteberi hazırlanır. Köyün erkekleri bu tepsiyi alır, gezdirerek kız evine getirir. Bu eşyalar kız evine bırakılır. Köy halkı kız evinde toplanır. Gelin

ortaya getirilir, davul çalınır, oynanır. Gelin bacı (Köyün ileri gelen, hali vakti yerinde, dul olmayan kadını) gelir, gelinin başında el demiriyle kelle şekeri kırar. Kınaya gelenler başlarının ağrıması için bu şekerden yerler. Şekerin baş kısmı oğlanın annesine ya da kız kardeşine verilir. İlk gece gelinle damada bu şekerden şerbet yapıp içirilir. Gelinin başına altın veya para atılır. Akşam komşular gelir, gelin ortaya alınır, kına yakılır. Kına özendikten sonra gelinin eline biraz konur. Bu kına salavatlanır ve damada gönderilir. Damat bu kınayı serçe parmağına yakar (Dalgıntekin, 1995).

Adana'da duvak günü, kimi yörelerde çeşitli büyüsel pratikler de uygulanmaktadır. Bunların bazılarında gelin kibleye doğru dönerek bir yastığa diz çöküp dua etmektedir. Yastığın etrafında üç kez döndürülmekte, ardından yastığın üzerine diz çöktürülmektedir. Ortaya konan yastığın üzerinden atlatılmakta ve dilekte bulunması istenmektedir. Ayrıca beraberinde getirdiği tuz ve şekeri, mevlitte ortaya konan okunmuş tuz ve şekerle karıştırmaktadır. Tuz ve şekerin üstünde durduğu sehpayı üç kez salavatla kaldırarak dilekte bulunmaktadır. Yapılan bu pratiklerde amaç, gelinin yeni geldiği bu evde ağzının tatlı, geçiminin iyi, çocuklarının sağlıklı olmasıdır. Yastığın obje olarak kullanılması, evlilik için toplumumuzda sıkça kullanılan "bir yastıkta kocama" sözünün bir yansımasıdır. Bu pratikle çiftlerin aynı yastığa yıllarca baş koymaları istenmektedir (Başçetinçelik, 1998).

Testi Kırma

Tarsus'ta gelin, oğlan evine gidince eline bir ibrik su verilir. Su yere döktürülür ya da gelin eve girerken atılarak kırılır. Bunun sebebi suyun aydınlığın sembolü olmasıdır. Yere dökülen suyun evlilere huzur ve mutluluk getireceğine inanılır. (Dalgıntekin, 1995). Testiye ceviz koyma eski Türklerdeki "saçı" karşılığıdır. Bu hareket bir çeşit hayır duası almaya, birilerini sevindirmeye yöneliktir. Aladağ'da üzüm, şeker, buğday, para gibi şeylerin gelinin başına saçısı olarak serpiştirildiği görülmektedir.

Feke'de gelin eve girerken yapılan bardak kırma ve kapıya yağ-bal sürme âdeti ise gelinin ileride uğurlu, tatlı dilli ve evine bağlı bir kadın olması dileğini sembolize eden bir uygulamadır. Ayrıca damat ve gelinin üzerine serpilerek arpa ve şeker ailenin bereketli olmasını sağlamak amacıyla yapılan bir işlemdir (Karakaş, 2005).

Kilit Açma

Adana'da belli bir yaşa geldiği halde evlenemeyen kızların kismetlerini açmak için çeşitli yollara başvurulur. Bunların başında kilit açma gelir. Kilit açma eylemi, cuma günü camiden ilk çıkan kişiye yaptırılmaktadır. Kilit kızın başının üstünde açtırılmaktadır. Kimi zaman kilit perşembe akşamı bir delikanlıya kapattırılmakta kimi zaman da camiye giren kişiye kilit verilmekte; bu kişi girerken kilitlediği kilidi, camiden çıktuktan sonra dualarla açmaktadır. Kilidin kapalılığı ile kismetin kapalılığı arasında ilişki kurulmakta ve kilidin açılmasıyla kismetin de açılacağına inanılmaktadır. Benzetme ögesinin kullanıldığı bu büyüsel pratiğe dini motifler de eklenerek işlemin dinsel güçlerle donatılması sağlanmıştır. İşlem, Müslümanlar için kutsal sayılan cuma günü yapılmakta ve halk arasında kutlu kabul edilen sayı üçle, 3 cuma tekrarlanmaktadır. Kismet açma için kızın elbisesinden yırtılan parçalar dilek ağacına bağlanır. Ağaçlara çaput bağlama pratiği İslâmiyet öncesi Türk topluluklarında da görülen kansız kurban sunma pratiklerindedir (Başçetinçelik, 1998).

Yörede uygulanan kilit açtırma âdeti, benzetmeye dayalı büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kismetin kapalılığı, kilidin kapalılığına benzetildiğinden kilidin açılması yoluyla kismetin de açılacağına inanılır (Karakaş, 2005).

Saçı Saçma

Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Adana ve çevresindeki geleneksel düğünlerde de gelin oğlan evine geldiği zaman başından, buğday-arpa, kuru üzüm, şeker ve bozuk para atılmaktadır. Serpilerek buğday, arpa ve arpa ile gelinin yeni evine bereket getirmesi, kismetinin bol olması, çocuklarının olması; üzüm ve şeker ile gelinin yeni evinde ağız tadının iyi olması; para ile de gelin ve damadın zengin olmaları amaçlanır. Bu saçmayı; çoğu kez kayınvalide ya da aile büyüğü bir kadın, gelinin arabası üstüne ya da indikten sonra başı üzerine serper (Başçetinçelik, 1998).

Levirat

Önceleri İslâmiyet'in uygulamasında olmayan bazı âdet ve inanmaların İslâm tarafından da onaylandığını söyleyebilir ve levirat âdetini buna örnek olarak verebiliriz. İslâmiyet'in üvey annelerle evlenmeyi yasaklayıp kadınların ölen eşlerinin kardeşleriyle evlenmesini emretmesinden sonra levirat âdeti bu yönde uygulanmaya başlamıştır.

Tozak

Güneyde Türkmenlerin kız ve gelinleri, tavuk tüylerini boyayarak başlarına takarlar, onun ismine "tozak" denir. Tozak takılırken şu mani söylenir:

Yel vurur kozak oynar
Başında tozak oynar
Ben yarimi ne yaptım ki
O benden uzak oynar

Bu tozak, köy kadınları tarafından saatlerce hazırlanarak yapılır. Bu tozağı takan kızların kısmetinin açılacağına, tozağı takan gelinlere ise uğur getireceğine inanılır (Yalgın, 1997: 143).

Diğer Düğün Âdet ve İnanmaları (K.15,K.16,K.17,K33,K.34,K.35)

* Ekmek ve buğday bereket demektir. Yörük düğünlerinde kaynana, gelinin üstünde ekmek böler, bu üç defa, gelin bereketli olsun diye yapılır. Sonra Kur'an-ı Kerim gösterilir (Cin, 2004).

* Düğünde geline su gibi aydın, uğurlu olsun diye su ceresi kırdırılır. Gelin evinde tatlı olsun diye su ceresinin içine şeker katılır(Cin, 2004).

* Gelinin başında, uğurlu tatlı dilli olsun diyerek şeker kırıp pekmez gezdirirler(Cin, 2004).

* Gelin babasının evinden giderken arkasından kovayla su serpilir. Amaç gelinin babasının evinden soğuyup gittiği yere alışmasını sağlamaktır.

* Gelin, oğlan evine geldiğinde, arabada ya da herhangi bir binek hayvanı üzerindeyken gelinin ilk çocuğunun erkek olması dileğiyle kucığına erkek çocuk verilir.

* Gelinin üzerine saçı olarak buğday, arpa vb. gibi tahıl atılır. Bundan amaç gittiği yere bereket götürmesini sağlamaktır.

* Gelin, damadın evine girmeden önce kayınbaba ve kaynana kapının iki tarafında durarak ellerini yukarıda birleştirirler. Amaç ana babanın sözünden çıkmasını önlemektir.

* Gelinin kucığına çocuk verilir. Gelin de çocuğa mendil, şapka, çorap verir. Geline pamuk ipliği kırdırılır. Bundan amaç gelinin huyunun kırılmasıdır.Yeşil bir yaprağa yağ ve bal sürülür, gelin bunu kapıya yapıştırır.

* Düğün ve önemli olaylarda toy adı verilen toplu ziyafet.

* Genç kızların, gelin kınasından uğur amacıyla bir parça saklamaları.

* Geline hayırlı uğurlu olması için saçı saçma.

* Gelin başlığına tavuk tüyü takma.

* Gelin başlığı olarak kartal tüylerinden yapılmış kepezin kullanılması.

* Gelinin iyi huylu olması için iplik kırma.

* Düğünde düğün evine bayrak asma.

* Düğüne konuk olarak gelen obaların bayraklarıyla gelmeleri.

* Gelin alayının mezarlık çevresinde döndürülmesi.

* Yeni gelin aileye huzursuzluk getirmesin diye ayağının altı hafifçe yakılır.

* Gelin eve gelmeden önce kapıya bir ip bağlanır ve yağ hazırlanır. Gelin eve girerken ipi kırar, yağı kapıya sürer, su koydukları kabı devirir ve içeri girerler.

* Kısırlık olmasın diye gerdek gecesi gelin ve damada yumurta yedirirler

ÖLÜM ADETLERİ, İNANIŞLARI VE BUNLARA BAĞLI PRATİKLER (Yalman, 1977:258-268) , (K.5, K.28, K.10,K.28, K.30,K.31, K.32)

Ölüm olayı gerçekleşikten sonra yeni bir ölümün olmaması için, ölünün yattığı yere taş konması; taşın ağırlığının ölümü alması, yok etmesi için, işi biten kazanın ters çevrilmesi; kazanın yeni bir ölümden kurulmasını önlemek için, cenaze geçerken ve yıkanırken çoluk çocuğun bile uyandırılması; uyuyanların, özellikle daha korumasız olan çocukların ölü baskınına uğramamaları için, ölünün yıkanacağı suyun evden kullanılmayıp dışardan getirilmesi; ölümün evdeki diğer bireylere bulaşmasını önlemek için, cenazeden sonra evde “üzerlik”, “buhur” tütürülmesi; evin süpürülmesi; evde dolaşan ölüm ruhunu ve diğer kötü ruhları uzaklaştırmak için, cenaze evden çıkarılırken arkasından oklava ya da bıçak gibi şeyler atılması, haftanın ilk günü ölen cenazenin yıkanırken üstünde oklava kırılması; evden çıkan ölünün arkasının kesilmesi, devamının olmaması için, cenaze evinden geldikten sonra el yüz yıkanması; ölümün bulaşmaması için uygulanan davranışlardır (Başçetinçelik,1998).

Toplumumuzun her kesiminde ölümün belirli günlerinde uygulanan pratikler, İslamiyet öncesi Türk toplumlarında da uygulanan adet ve inanmalardandır. Her dönemde Türk topluluklarında ölünün gömüldüğü gün eve dönüşte , kurbanlar kesilip yemekler yenmiş ve bu toplu yemek yeme özellikle 3., 7., 20. ve 40. günde bütün köy ve oba halkının katılımıyla ölenin ruhu için tekrarlanmıştır. Özellikle ölümün yıl dönümünde yapılan törenlere büyük önem verilmiştir. İslamiyet’ten sonra, İslami çevrelerin ölünün ruhu için yemek yeme pratiğini hoş görmemelerine ve karşı çıkmalarına rağmen, belirli günlerde yenen bu yemekler İslami motiflerle de renklendirilerek ölünün ruhu için okunan dua, Kur’an ve mevlitlerle yüz yıllardır Müslüman Türk topluluklarında uygulanagelmıştır (Başçetinçelik,1998).

Ölen kişinin eşyaları yıkanarak ve temizlenerek ölümden arındırılmakta ve başkalarına verilerek de ölüm evden dışarıya çıkarılmaktadır. Ölünün bıraktığı eşyalarıyla, geride kalanları tedirgin edeceği korkusu, uygulanan pratiklere egemen olmaktadır. Yine de bu amaçla, ölenin gözünün arkada kalmaması için, ölenin en yeni giysisi tabutun üstüne konulmaktadır. Ölenin eşyalarıyla ilgili bu uygulamalarda İslamiyet öncesi Türk topluluklarında görülen, ölenin öte dünyada da ihtiyacı olacağı düşüncesiyle; ölünün giysileriyle ve eşyalarıyla gömülmesi pratiğinin izlerini görmek mümkündür (Başçetinçelik,1998).

Eski Türklerden günümüze kadar Türk toplumları için mezarlar ve mezarlıklar kutsal yerler olarak kabul edilmiş, sık sık ziyaret edildiğinde ölülerin mutlu olacağına inanılmıştır. “Atalar kültürü” eskiden olduğu gibi bugün de işlevini sürdürmektedir.

Feke’de yıkama ve kefenleme İslami usullere göre yapılmaktadır. Ölünün yıkanması, abdest aldırılması, kefenlenmesi bu esaslara göre yapılan uygulamalardır. Bunların yanında ölünün yıkandığı suyun kaynatıldığı kazanın ters çevrilmesi ise büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Kazanın ters çevrilmesiyle ölümün kazanın altında kalması ve oradan uzak olması sağlanmaya çalışılmaktadır (Karakaş, 2005).

Feke’de ölü evinde gördüğümüz âdetler bize eski Türklerde görülen mezardan dönenlerin ölünün çıktığı eve gelip topluca yemek yemelerini ve içki içmelerini hatırlatmaktadır. İslâmî gelenek içinde içki yasak olduğu için içki içme âdeti kaybolmuş; fakat topluca yemek yeme âdeti devam etmektedir. Bu da bize eski kültür izlerinin İslâmiyet’e rağmen bugün hâlâ varlığını devam ettiğini göstermektedir (Karakaş, 2005).

Feke’de ölen kişinin eşyalarının yıkanıp ihtiyaç sahiplerine verilmesi dini bir işlem gibi görünmesine karşın bu işlem, ölümün arıtılıp evden uzaklaştırılması ve ölünün tekrar geri gelebileceği inancına dayalı büyüsel bir işlem olarak değerlendirilebilir. Ölenin yakınları, devir ile ölen yakınlarının

dünyada yerine getiremediği İslâmî emirleri yerine getirmeye çalışırlar. Böylece geride kalanlar ölenin diğer dünyadaki durumunu kolaylaştırdıklarına ve rahat olmasını sağladıklarına inanırlar (Karakaş, 2005).

Aladağ ve çevresinde, ölünün ardından bir dizi âdet ve inanma uygulanır. Dinsel yönü ağır basan bu uygulamalarda, büyüsel pratikler de görülür. Rüyaların, birtakım nesnelere ve hayvanların ölümü çağırıldığı düşünülür. Ölümü uzaklaştırmak için çeşitli davranışlarda bulunulur. Cenaze çıktıktan sonra kötü ruhları evden uzaklaştırmak için tütsü yapılır (Yılmaz, 2005).

Eski Türklerden günümüze gelen bir inanışla, ölünün gömüldüğü gün, mezardan dönenlerin ölü evinde yemek yeme geleneğine Aladağ'da da rastlıyoruz (Yılmaz, 2005).

Aladağ'da ölünün evinin kapısı yedi gün hiç kapanmamakta, gelen gidenler olmaktadır. Bu arada, kişinin öldüğü odada “yedi gün” ışık yakılmaktadır (Yılmaz, 2005).

Aladağ'da ölenin giysilerinin başkalarına verilmesinde “hayır” amacı güdülse de bu davranışın kökeninde, ölümün insan psikolojisi üzerinde yarattığı korku ile ölümün evden uzaklaştırılması bulunmaktadır (Yılmaz, 2005).

Mezartaşı- Ölüm

Bu âdet eski Türk ve Orta Asya, Mezopotamya kültürlerinden kalmadır. Arap -İslam ülkelerinde mezar taşına rastlanmaz. Mezarlara taş dikilmesi İslam coğrafyasında sadece Anadolu'da vardır. Ruhun ölmezliğine inanıldığı için “ölüm” kelimesi yerine “dünya değiştirdi”, “göçtü”, “don değiştirdi”, “hakka yürüdü” gibi terimler kullanılır.

Mezar saçısı

Eski Türkler, olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhları memnun etmek, onların yardımını ve rızasını kazanmak amacıyla yiyecek-içecek dağıtırlardı. Bunlara “saçı” adı verilmiştir. Saçlar öz itibarıyla “kansız kurban” niteliğindedir. İşte mezarların üstüne serpilip arpa, buğday, bulgur gibi yiyecekler de iyeleri memnun etmek amacıyla taşır. Kansız kurbanlar sayesinde kara iyeleri memnun ederek mezardan uzaklaştırmak ya da ak iyelerin yardımını kazanmak amacının güdüldüğü söylenebilir. Mezar üzerine arpa ya da buğday serpilmesindeki amaç; mezar başına gelen hayvanların bunları yemesi ve ölüye sevap kazandırmasıdır.

Ölüye Kına Yakma

Taşeli yöresinde yaşlı hastalar ölmeden önce el ve ayaklarına kına yakılarak süsleme, ölüye kına yakma, ölüye sürme çekme ve başına çiçek takma işlemleri uygulama eski inanç kalıntılarıdır. Ölen kişi iyi bir insan ise çiçeğin çürümeyeceğine inanılır (Dalgıntekin, 1995).

Ölü Evinde Işık

Çukurova'da ölünün yıkandığı yerde ışık yakılır. Eski Türklerden beri bu âdet değişik şekillerde kendini göstermektedir. Türk inançlarına göre, ölü evine kırk gün süre ile girmeye çalışan ruhlar bulunmaktadır. Ölüm ruhlarından korunmak için ölü evinde kırk gün ışık yakılır. Kırgız-Kazaklarda ölünün ruhu için ölü evinde her gün bir tane mum yakılır ve bu kırk gün devam eder. Bu inanç Göktürklerde, Bulgaristan ve Azerbaycan Türklerinde, Ağrı, Van ve Erzurum'da da görülmektedir. Türk inançlarına göre, ölü evine kırk gün süre ile girmeye çalışan ruhlar bulunmaktadır. Ölüm ruhlarından korunmak için ölü evinde kırk gün ışık yakılır.

Ölü Kazanını Ters Çevirme

Çukurova'da ölünün yıkanmasından sonra ölü suyunun kaynatıldığı kazan ters çevrilip üzerine su konur. Kazanın ters çevrilmesinin sebebi; bir daha suyun ısınmaması, yani bir daha o ailede ölüm olayının yaşanmasının istenmemesidir. Kazanı kuran ve kaldıran kişinin aynı kişi olması gerekmektedir. Kazan ters çevrildikten sonra üstüne su konmasının sebebi; ölen kişinin ruhunun eve geldiğinde bu sudan içmesini sağlamaktır. Çukurova'da kazan ters çevrildikten sonra içine bir de mum yakılır. Cenaze suyunun kaynatıldığı kazanın ateşi söndürülmez (Dalgıntekin, 1995).

Günlük Tüttürme

Aladağ'da cenazenin kefenlenmesi sırasında bir kaba yakılan ateşten alınan biraz köz konur ve üstüne de günlük serpilir. Bu, ölünün çevresinde gezdirilir. Günlükten çıkan koku kefene ve cenazeye tüttürülür. Buna "günlük tüttürme" denir. Bu, ölünün güzel kokması, öbür dünyaya temiz gitmesi ve öbür dünyada yerinin de kokusu gibi güzel olması için yapılır (Yılmaz, 2005).

Murt Dalı

Tarsus'ta bazı köylerde ölünün yıkanacağı suya murt dalı atılır; çünkü murt dalı kutsal sayılır. Hz. Muhammed murt dalının kutsal olduğunu söylemiştir. Tüm bitkiler sabaha kadar kırk defa silkinirken murt dalı, yaz kış namaz kılarak Allah'ı zikreder. İşte bu nedenle dört mevsim yeşil kalır (Dalgıntekin, 1995).

Ölü Aşı

Tarsus'ta cenazenin kalktığı yere, bir tabak un, bir soğan ve bir kaşık yağ ilave edilerek konur, sonra da bir fakire verilir. Yörede pek nadir rastlanan bu âdetin amacı; kişinin eceliyle öldüğünü belirtmektir. Bu pratiğin uygulanmasında kötü iyeleri memnun etmek için ikramda bulunma, kötü iyelerin kötülüklerini uzaklaştırma gibi bir amacın olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla eski inanç sistemleriyle bağlantı kurabiliriz (Dalgıntekin, 1995).

Ölü Evini Temizleme

Tarsus'ta ölümle ilgili bir inanişâ göre, Azrail can alacağı zaman evde bulunur. Ölen kişi kötüyse Azrail can alırken balta, bıçak gibi kesici aletler kullanır. Bu esnada, kanlar etrafa sıçrar. İşte bu sebeple cenaze kaldırılınca evin sergisi de kaldırılır ve iyice yıkanır. Altay Türklerinde de ölüm olayından dolayı kirlendiği kabul edilen ev, özel olarak davet edilen kamlara temizletilirdi (Dalgıntekin, 1995).

Şişe Kırma

Kefenin üzerine zembem suyu ve koku sürüldükten sonra bunların içinde bulunduğu şişe yere atılarak kırılır. Bunun sebebi; bir daha ölüm olayının gerçekleşmesini istememidir.

Mezarlık Adetleri

* Tarsus'ta mezar üzerine dikilen bitkilerin hem mezarın kaybolmasını önlediği hem de sallandıkça ölünün günahlarının döküldüğüne inanılır (Dalgıntekin, 1995).

* Mezarın başına kırmızı bayrak takılır.

Ölü Ardı Yemek Verme

Ölünün arkasından kırkinci gün yemek yapılır, elli ikinci gün lokma dökülür. Tarsus'ta yas törenlerinin başında ölünün ruhu için verilen yemekler gelir. Ölünün 7-40 ve 52. günlerinde tanıdıklara yemek verilir ya da ölünün ruhuna Kur'an-ı Kerim okutulur. Eski Türklerde de cenaze törenlerinde at yarışları düzenlenir, ölü aşı denen ziyafetler verilirdi. Ölünün 7-40 ve 52. günlerinde yapılan yemekler aslında İslâmi kurallardan değildir. İslâmiyet'e göre bu yemekleri yapma zorunluluğu yoktur; ama zamanla 7-40 ve 52 gibi formülistik sayılara zamanla İslâmiyet'e girerek İslâmi renge bürünmüş, halk tarafından kabul görmüştür. Böylece İslâmiyet'in aslında olmayan bir pratik İslâmi nitelik kazanmıştır (Dalgıntekin, 1995).

İslamiyet öncesi adet ve inanmalarda görüldüğü gibi, ölünün ruhuna yemek verilmesi ya da öte dünyada da tıpkı bu dünyada olduğu gibi yemek yediği düşüncesi, günümüz toplumunda da görülür.

Mezar Ziyareti

Bulgar Dağı Yörüklerinde gelin alayı doğru obanın mezarlığına gelir. Topluca mezarlığın etrafında bir defa dönülür.

Kefen Adetleri

Kefen bıçakla kesilir ve elle dikilir. Dikilirken ipin başına ve sonuna düğüm atılmaz. Düğüm atıldığı takdirde öteki dünyada görüşülemeyeceğine inanılır.

Kazma Kürek Takırtısı

Cenaze evinde ölü gömüldükten sonra bir ziyafet verilir. Buna “kazma kürek takırtısı” denir. Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra, onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıtlar okuyup ağlarlar (Cin, 2004).

Eski Türklerden günümüze kadar gelen bir gelenekle, ölünün gömüldüğü gün, mezardan dönenlerin ölü evinde yemek yeme pratiğine Adana ve çevresinde de rastlıyoruz. “Kazma-kürek” yemeği veya “kazma takırtısı” adı verilen bu yemek toplu şekilde “ölünün ruhu için” yenilmektedir (Başçetinçelik,1998).

Diğer Ölüm Adet ve İnanmaları (K.18,K.19,K.20,K.21)

- * Ölünün canı için yedi gün çörek dağıtılır. Helva dökülür.
- * Ölü çıkan eve ertesi gün ekmek ve yemek göndermek adettir.
- * Cenaze suyunun alındığı su kabının (kevki) ağzı bıçakla açılmaz taşla kırılır.
- * Ölüm âdetlerinde gece ateş yakılması.
- * Ölüm sonrası toplu yemek.
- * Cenaze ateşinin söndürülmemesi.

İNANIŞLAR İNANMALAR VE BUNLARA BAĞLI PRATİKLER (K.18,K.19,K.20,K.23,K.24, K.25,K.26)

Nazar

Nazar çok yaygın bir inançtır. Bazı insanların olağandışı özellikleri olduğu ve bunların bakışlarının karşılarındaki kimselere rahatsızlık verdiğine, kötülük yaptığına inanılır. Bunun önüne geçmek için “nazar boncuğu”, “göz boncuğu” v.s. takılır. Nazar eski Türk inançlarından.

Nazara çok inanılır. Bazılarının ışıklı bir göze sahip olduğuna, bu insanların kötü bir niyetle baktıklarında nazar değiştiğine inanılır. Özellikle nazar değmesin diye karaçalı, dardağan, kördikenden süs yapılarak mavi boncukla birlikte hayvanların boynuna takılır. Ayrıca deve boncuğu ve gök boncuk, hayvanlara ve çocuklara takılır. Nazar için üzerlik otu ateşe atılıp yakılarak insanlara ve hayvanlara koklatılır. Nazar için kurşun dökülür, tuz yakılır ve nazar değiştiğine inanılan kişilerin üzerlerinden çevrilir. Nazara karşı karaçalı taşınır. Nazar değmesin diye evlere hayvan iskeleti asılır.

Feke’de nazara büyük ölçüde inanılması konusunda, nazarın çeşitli hadislerde ve ayetlerde yer aldığına işaret etmek gerekir. Nazar İslâmiyet kaynaklı olmasına rağmen nazara karşı yapılan uygulamalar büyük ölçüde dini gelenek içerisinde yer almayan büyüsel uygulamalardır (Karakaş, 2005).

* Yörükler nazara inanırlar. Nazar değmesin diye gök renkli boncuk taşırılar ya da kara çalıyı iç çamaşırlarına takarlar.

* Nazar değmesin diye üzerlik otunun tohumu yakılır. Tütsünün altına girilir.

Urasa- Sanaka

Hastalıklar, nazar için yapılan tılsımlarla kurşun dökme, kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedavilerine “urasa” denir. Güney yurttan sayılamayacak kadar çok

urasa vardır. Urasa grubuna giren halk inançlarından bazıları şunlardır: Dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması, sarılığa yakalanan kişinin yüzüne habersizken tükürülmesi, gebe kadının bir taş alıp meyve vermeyen bir ağacın dibine yerleştirmesi. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine “sanaka” derler. “Elemtere fiş, kem gözlere şiş” gibi. Parı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın adıdır. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi (Yalgın, 1993: 509).

Tuz Ekmek Hakkı

Başı ağrıyan kişinin başının etrafında tuz veya ekmeğe gezdirilir, ateşe atılır. Bu uygulama ateşe atılan tuz ve ekmeğe ocak iyesine verilen bir saçıdır. “Tuz ekmeğe hakkı”nın Türk halk inançlarında önemli bir yeri vardır (Yalgın, 1997: 62).

Ateş

Aladağ Yörüklerinde ocakta ateş yanarken (hıss) diye bir ses çıkarsa ev halkının iyilikle yad edildiği, bereket temenni edildiğine inanılır. Bu inanç ocak iyesi ile kurulan iletişim ve onun mutlu edilmesine verilen önemi göstermektedir (Kalafat, 1994: 184).

Ateşe hürmet çoktur. Ateş için şöyle dua etmek Türkmen adetlerindedir. “Ey Allah bizi nurdan, nardan ayırma. (Cin, 2004).

Ocak

Yörede ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslâmiyet öncesindeki şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte şamanların yerine getirdiği sağaltma işlevini yerine getirmektedir. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslâmî motifleri simgelemektedir (Karakaş, 2005).

Yörüklerde ocak inancı vardır. Kızıldere’de bir ocak varmış. Zehirli yılan soktuğunda gidilirmiş. Ocaklık elle devredilir. Büyüye, tılsıma inanılmaz; fakat ocağa gidilir. Bazı hastalıkların yalnızca yatırlara, ocaklara gidince iyileştiğine inanılır. “Kızıl Yörük” ve “Yılancık” diye bilinen ayakta veya kolda görülen bir hastalıkta mutlaka ocağa gidilir. Bu olay Perşembe günleri yapılır. Dua ile efsunlanmış bıçak batırılarak kan akıtırarak hastalığın kaybolacağına inanılır (Cin, 2004).

Aladağ’da ocaklı olarak adlandırılan kişiler bize İslamiyet öncesindeki Şamanları hatırlatmaktadır. Eski Türklerde Şamanların hastalıkları sağaltma güçleri olduğuna inanılırdı. Şamanlar bu güçlerini genellikle büyüsel işlemler ile kullanırlardı. Ocaklı kişiler geçmişte Şamanların yerine getirdiği sağaltma görevini üstlenmektedirler. Muska yazma ve okuma türünden işlemler de İslami motifleri simgelemektedir (Yılmaz, 2005).

Safer Ayı

Türkmenlerde bir yılın son sayısı altı olursa o sene uğursuz kabul edilir. 12 Arabi ayının 11’i hayırlı ve uğurludur. Yalnız bu aylardan “safer” ayı uğursuz bir ay sayılır. Bu ayda kurban veya tavuk boğazlamak adettir. Hatta safer ayında her aile reisi, “safer geldi, iğnenize sahip olun” diye uyarır. Bu ayda insanın evinden bir şey kaybolursa veya bir şey gereksiz yere harcanırsa veya bir kaza meydana gelirse o yedi sene uğuru dönmez diye bir inanç vardır (Yalgın, 1997: 60).

Tahtaya Vurma

İstenmeyen bir olay duyulduğunda tahtaya üç kere vurulması kötülükten korunmak, kötü ruhların duymasını önlemek amacıyla yönelik eski bir inanıştır.

Ateşin Günahlardan Arındırması

Ateşin üzerinden atlayarak günahların dökülmesi inancı ateş kültüne dayanmaktadır.

Tütsüleme – Üzerlik Tüttürme

Tütsüleme, üzerlik tüttürme eski Türklerdeki ateşin temizleyicilik ve koruyuculuk işlevine günümüzde de inanılmaktadır. Tütsüleme inancı, üzerlik tüttürme âdeti Tarsus’ta olduğu gibi Harput, Eskişehir, Doğu Anadolu ve Güney Azerbaycan’da da vardır (Cin, 2004)

Saçı Saçma

Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Adana ve çevresindeki geleneksel düğünlerde de gelin oğlan evine geldiği zaman başından, buğday-arpa, kuru üzüm, şeker ve bozuk para atılmaktadır. Serpilen buğday, para ve arpa ile gelinin yeni evine bereket getirmesi, kısmetinin bol olması, çocuklarının olması; üzüm ve şeker ile gelinin yeni evinde ağız tadının iyi olması; para ile de gelin ve damadın zengin olmaları amaçlanır. Bu saçıyı; çoğu kez kayınvalide ya da aile büyüğü bir kadın, gelinin arabası üstüne ya da indikten sonra başı üzerine serper (Başçetinçelik, 1998).

Güneş ve Ayı Kutsama

Anadolu'da güneşin ve ayın ilk görülmesi sırasında, ya da ay hilalken niyaz eder, dua eder, kutsarlar. Bunlar İslamda yoktur. Eski Türk inancı olan Gök-tanrı (Kök-tengri) inancından kaynaklanmaktadır. Akarsuların, kaynakların, göllerin, bazı ağaçların kutsal sayılması onların kesilmemesi doğa inançlarından kalmadır.

Kümbetler

Kümbetler göçebe kültürü olan "çadır"ın mimariye taşınmasıdır. Gök-tanrı inancında gök kubbelerdir. Kubbelelerin gökyüzünü andıran kısmı mavi olur.

Eşiğin Kutsallığı

Kapıdan içeri girilirken eşiğe basılmaması eski Türk inançlarından kalma bir inanıştır. Eşik saygın ve kutsaldır. Din büyüklerinin yattığı yatırlar ziyaret edilirken eşikleri niyaz edilir, o kapıdan şefaahat beklenir. Anadolu'da evlenip yeni evine giren gelin, yeni evine (yeni hayata) girerken evin eşiğini niyaz eder.

Hayvan Desenleri

Şamanın yılan, akrep, çiyân, kunduz v. s. yabani - zararlı hayvan şekilleri çizerek onları kaçıracığına inanılırdı. Türkmen köylerinde dokunan halı, kilim üzerindeki akrep, yılan, kırkayak gibi hayvan resimlerinin zararlı olan resimdeki hayvanları kaçıracıklarına inanılır.

Mum Yakma

Mum yakılması ve ateş yakılması eski Türk inançlarından biridir. Bunun kökeni ateşin kutsal sayıldığı döneme dayanır. Ateşe, suya, taşa, türbeye dua edilmesi buralardan medet umulması eski inançlardan kalmadır. Anadolu'da yatır, türbe, dergah, kutsal taşlar, mezar v. b. ziyaretlere gidilir.

Dolu Kesme

Doluyu dindirmek için bir anne, ilk çocuğunun eline en büyük dolu parçasını verir, "Anamın ilkiyim, dağda gezen tilkiyim" dedirttikten sonra bıçakla dolu parçasını kestirir. Doluyu dindirmek için havaya bir demir parçası atılır.

Kurşun Dökme

Bir kimse çok fazla hasta değilse kurşun dökme yöntemine başvurulur.

Bez, Çaput Bağlama

Anadolu'da yatırlara, bazı ağaçlara ve kutsal sayılan yerlere bez veya çaput bağlamak, bu yolla adakta bulunmak inancı sürmektedir. Bu inançların kökeni eski Türklerin çaput bağlanması yoluyla dilek dileyerek adak adaması kansız kurban sayılan inançlarına dayanır.

Kutsal yerlerdeki ağaçlara bez bağlama âdeti, geniş bölgelere yayılmış çok eski bir inanıştır. Eski Türklerde nasıl yerle göğü birleştiren bir kazık, bir direk veya kutsal ve efsanevi bir ağaç varsa, örneğin Başkurt Türklerinde de her kabilenin, orman içinde kutsal bir ağacı vardı. O ağacın üzerinde de aynı kabilenin tözü sayılan bir kuş tünerdi. (Dalgıntekin, 1995).

Tarsus yöresinde Kaplan Dede, Arıklı, Yedi Kardeşler ve Eshab-ı Kehf çocuğu olmayan kadınların ziyaret ettiği ziyaret ve türbelerdir. Kadınlar buralarda dua ederek bu insanların yüzü suyu hürmetine Allah'tan bir çocukları olmasını dilerler. Bu duaların yanı sıra yatır ya da yanındaki ağaçlara bez bağlandığı da olur. (Dalgıntekin, 1995).

Dinsel nitelikte olanlar içerisinde kutsal sayılan yerleri ziyaret etme, oraların suyundan içme, toprağını elleme, türbelerine, ağaçlarına bez bağlama, kurban kesme başta gelen davranış biçimleridir (Cin, 2004).

Yatırlara Ziyaretlere Gidip Dilek Dileme Adak Adama (K.1, K.4, K.8, K.10, K.28, K.36, K.22, K.32, K.23)

Feke’de yatır ve ziyaretler halk tarafından kutsal olarak görülmekte ve bunlardan yardım umulmaktadır. Yöredeki ziyaretler genellikle tepelik yerlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu yerlerin tepelerde yani yüksek yerlerde olmaları, oralarda yatan kişilere duyulan saygıyla ve bu kişilerin yücelikleri konusundaki inanışla açıklanabilir. İslâmiyet’ten önceki atalar kültürünün bugün bu ziyaret yerlerinde velî tipi olarak devam ettiğini görmekteyiz. İslâmiyet’ten önceki atalara kurban sunma ve onların üstün güçlerinden yardım dileme pratikleri İslâmiyet’ten sonra bazı ufak değişikliklerle velî kültü olarak karşımıza çıkmaktadır. Atalar kültürüne İslâmiyet ile birlikte dua etme, namaz kılma, Kur’an okuma gibi öğeler eklenmiştir. Bu İslâmî motiflere rağmen atalar kültü büyük oranda kendini muhafaza etmiştir (Karakaş, 2005).

İnanç merkezlerine gidiş nedenleri :

1. Çocuk sahibi olmak, doğan çocuğun ölmesini önlemek, yaramaz çocukları ıslah etmek, konuşmayan çocukların dilini açtırmak.
2. Evlenemeyen kızların kısmetini açmak
3. Rızk arttırma dileği
4. Kayıp eşyayı bulmak
5. Kötü alışkanlıklardan kurtulmak
6. Şirinlik dileği (kısmet açma)
7. Askerden sağ salim dönme dileği
8. Yeni bir işe başlamadan kutsal zatın, duasını, rızasını alma
9. Doğal afetlerden korunmak

Yatır, ziyaret ve kutsal sayılan mezarlarda süren pratikler:

1. Adak kurbanı kesmek, kanını alnına sürme
2. Türbe, mezar, ağaç ve çalılara çaput bağlamak
3. Kutsal sayılan sudan içmek, yıkanmak, para atmak
4. Adağın gerçekleşmesinden sonra yiyecek dağıtmak
5. Türbeye havlu, seccade, halı, tesbih, baş örtüsü, takke, ibrik, para bırakmak vd.
6. Türbede secdeye kapanmak, gece uyumak
7. Belli hastalıkları sağalttığına inanılan yatırlarda şifa dilemek

Günlere Ait İnanmalar (K.22, K.11, K.37)

Pazartesi: Soğan, biber, tütün vb. acı şeyler hiç kimseye verilmez.

Salı: Salı günü iyi sayılmaz. Göç yapılmaz.

Perşembe: Çamaşır yıkanmaz.

Cuma: Çamaşır yıkanmaz. İkindiye kadar kül atılmaz. Akşamları kimseye bir şey verilmez. Arife günü çamaşır yıkanmaz. Banyo yapılmaz.

Diğer İnanış ve İnanmalar

* Akşam üzeri veya akşam komşuya bir şey vermenin uğursuzluk getireceğine inanılmaktadır. Buna göre, ikindiden sonra kazan verme veya komşunun un, tuz, süt istemesinin o eve felaket getireceğine inanılmıştır. Böylece, kazanın karalığı ile kara haber, un, tuz, sütün beyazlığı ile kefen arasında ilişki kurulmuş ve bu davranışlarda bulunulmaktan kaçınılmıştır (Başçetinçelik,1998).

* Ziyarete, yatırlara ve ağaçlara dilek için bez ve saç bağlanır.

* Kumru, güvercin ve kırlangıç gibi kuşların vurulması günah sayılır. Güvercinlerin cennetteki huri kızları olduklarına inanılır.

* Kaybolan eşya için kol okunur, kol büzülürse kayıbın bulunacağına inanılır. Buna kol karşılamak denir.

* Öğleden sonra bereket kaçmaması için süt, yoğurt ve damızlık verilmez.

* Yörükler koyunu pirlı hayvan kabul ederler, çok kutlu sayarlar. Ayrıca çobanlığı da uğurlu sayarlar (Cin, 2004).

* Yolda tilkinin görülmesi veya kesip geçmesi hayırlı ve uğurlu bir işe alamettir (Cin, 2004).

* Yörüklerde karaçam, kara ardıç, ağacı ve andız çok kıymetlidir, kutsal sayılır (Cin, 2004).

* Aladağ Yörüklerinde avı, avın bereketli olması için avcılar tüfekleriyle mezarlığın etrafında 3, 7 ve 40 defa döner. Bu bir tavaf olayıdır. Mezarlık, ata ruhunun bulunduğu mekândır ve ata ruhu kutsaldır (Yalgın, 1997: 385).

BAYRAMLAR, TÖRENLER, KUTLAMALAR (K.34, K.12, K.35, K.1, K.4)

Şölen-Tören

Düğün, tören, şölen gibi kutlamalar eski Türk kültüründe çok yaygındır; Kutlamalar şekil değiştirmekle birlikte günümüzde de sürmektedir.

Askere Yolcu Etme Âdetleri (K.27, K.32)

Askere giden delikanlıya bir lokma ısırtılır, ısırtılan lokmanın yarısı kısmetini geri çekip getirmesi için saklanır. Bundan amaç askerin sağ salim evine gelmesidir.

Yörükler, askere giden delikanlıya kına yakarlar. İnanışa göre; koçlara kına Allah'a kurban etmek için, kızların saçına kına kocalarına kurban etmek için, askere giden delikanlıların eline kına vatana kurban etmek için yakılır.

Hidrellez

Hidrellez günü, kim ne istiyorsa onun şeklini akşam taş ile yapar, sabah güneş çıkmadan önce onu üç İhlas bir Fatıha okuyarak bozar. Hidrellez akşamı ateş yakılır ve ateşin etrafında dönülür. Hidrellez'de ateşin üzerinden atlayarak günahların dökülmesi burada ağacın sallanmasıyla günahların dökülmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Dalgıntekin, 1995).

Diğer Bayram,Tören ve Kutlamalar (K.23, K.24, K.34, K.12,K.28)

* Göçün hayırlı geçmesi için kurban kesme.

* Seyirlik oyunlarında Arap kılığına girme (kara motifi).

* Evin bereketinin kaçmaması için alınan önlemler.

* Ateş ve külün kutsallığı.

* Yağmur duası, koyun ve kuzusunun suyun iki yakasında meleşmesi, kurban, toplu yemek.

* Doğum adetlerinde kutlu kavramının yaşatılması.

* Çocuklara yalnızca büyüklerin ad koyması.

* Yörük mutfağında unutulmuş eski kültür izlerinin en güzel örneklerini görüyoruz (süt dolazı, ekme dolazı, yepinti, çileme, tovga ekmeği, batırık vb.)

Sonuç:

İslamiyet öncesi inanç sistemlerindeki "aynı anda değişik kılıklarda görünme, mekan aşma, öldükten sonra dirilmiş görülme, akıldan geçenleri bilme, ölüyü diriltme, hastalıkları iyileştirme, tabiat kuvvetlerine hükmetme, hayvan kılığına girme, göklerde uçma, ateşte yanmama, başka bir keramet sahibine meydan okuyup onu alt etme, insanları taşa çevirme, düşmana kötülükler musallat etme yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma, su üstünde yürüme" gibi motifler Anadolu menkıbelerinde bütün canlılığıyla yaşamaktadır (Ocak,1984:91-93; Güngör, 1996:239). Bu inançlar: halk hekimliğinde, yağmur yağdırma törenlerinde, mevsimlik törenlerde, semahlarda, kutsal ağaç, gelinin büyüsunün bozulması için su üzerinden cevizinin geçirilmesi, kurt ağzı bağlatma, adak çaputu bağlama, albastı, taş kesilme inancı, yatır, ziyaret yerlerinden medet umma, elbise ve bazı eşyalarla gömülme vd. olarak sıralanabilir.

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra eski inançlarından atalar ve tabiat kültürlerini, şekil-dön değiştirme, Tanrı'nın insan şeklinde görülmesi inancını, ruhun başka bedende hayatını sürdürmesi inancı olan tenasühü, Budizm ve Şamanizm'de görülen havada uçma ve diğer sihir, büyü, ongun gibi inançlarını İslamiyet'te de sürdürdüler. Velilerin etrafında oluşan menkabeler atalar kültürüyle bağlantılıdır. İslamiyet'in kabulünden sonra atalar kültü Anadolu'da veli kültürünün oluşumunda etkili rol oynamıştır (Ocak, 1992:10). Velilerin bir çoğu adıyla yaşatılırken bir çoğunun adı unutulmuş, kerametleri yatır ve ziyaretlere ad olarak verilmiştir (Artun, 2000: 40).

Yüzyıllar geçse de, toplumda çok uyulan âdet ve inanma kalıpları o toplumun her döneminde kendini gösterir. Dolayısıyla günümüzde de yaşayan âdet ve inanmalarda Türklerin ilk din ve inanç sistemlerinin izlerini bulmak mümkündür. Ölü evinde kırk gün süreyle ışık yakılması, mezar üzerine arpa, buğday, bulgur gibi şeylerin serpilmesi, cenaze törenlerinde ziyafet verilmesi, geline saç saçmak, çocuk doğduktan sonra "son"un toprağa gömülmesi, eski inançların bugüne kadar gelmiş şekilleridir; ama halk bu âdet ve inanmaların çoğunun eski inançlardan geldiğini bilmemekte, hatta eski inançlardan geldiğini kabul etmemektedir. Eski Türk inançlarının izlerini taşıyan bir kısım âdetlerin niçin yapıldığını bilmeyen halk, "Bu âdettir, âdete uyulmazsa olmaz" karşılığını vererek âdetlerin vazgeçilmezliğini ortaya koymaktadır. Bu da bize, ritüel işlevini kaybetmiş eski inanç kalıntılarının âdet adı altında yaşadığını göstermektedir.

Bir çok inanç ve bunların etrafında oluşmuş uygulamaların belirlenip ortaya konması ritüel olarak adlandıracağımız olguların günümüzde aldığı şekli tespit etmemizi sağlayacaktır. Ayrıca ritüellerin iç dinamiği, çalışma prensipleri ortaya çıkacaktır. İnançların çok katı, çok kuvvetli yaptırım gücü vardır. İnançlar gerek inanç sistemi içinde, gerek dinsel, gerekse toplumsal yönüyle bir takım işlevler üstlenmiştir.

Çukurova Yörük ve Türkmenlerinin gelenek ve göreneklerinden yola çıkarak, eski Türk kültürünün izlerini bulmaya çalıştık. Bu tür çalışmalar sürdürüldüğünde pek çok eski kültür izlerini bulabileceğimiz inancını taşıyoruz.

KAYNAKÇA

Aksoy, Muammer; 1987, Bir Kültür Kodu Olarak TDAD, Ankara.

Artun, Erman; 2000, Adana Halk Kültürü Araştırmaları, Adana

Avcıoğlu, Doğan; 1995, Türklerin Tarihi 1., Tekin Yayınları, İstanbul

Baykurt, Şerif; 1993, Çukurova'da Türkmenler Ve Halk Oyunları, Adana Valiliği-Çukurova Üniversitesi I. Uluslararası Karacaoğlan-Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Bildiriler, Ç.Ü. Basımevi,Adana.

Boratav, Pertev Naili, 2000, Halk Edebiyatı Dersleri, Tarih Vakfı Yayı, İstanbul

Çevik, Hikmet; 1971, Tekirdağ Yörükleri, Tekirdağ Halkevi Yayınları, Eko Matbaası, İstanbul.

Çıplak, Nilgün; 2001,İçel Tahtacıları Dini İnanışlar ve Dini Törenler, Halk Kültürü, Anonim Halk Edebiyatı, Ç.Ü. Sos.B.Enst., Yayınlanmamış Dokt.Tezi, Adana

Cin, Firdevs (2004), Ceyhan Yörüklerinde Halk Kültürü Araştırmaları, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Çobanoğlu, Özkul; 2000, “Türk Dünyası Sosyo-Kültürel Bağlamında Nevruz Bayramının Yapısal ve İşlevsel Bakımlardan Halk Bilimsel Çözümlemesi” Uluslararası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, HAGEM Yayınları, Ankara.

Dalgıntekin, Huri (1995), *Tarsus Âdet ve İnanmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, VII+180 s.

Derleme Sözlüğü; 1979, T.D.K. Yayı, T.T.K. Basımevi, Ankara.

Dulkadir, Hilmi;1993, Yörükler, İçel Kültür Dergisi, Sayı. 29, Kasım 1993, Kültür Ofset Basımevi, Mersin.

Eliade, Mircea; 1987, Encyclopedia Of Religion v.13.Mc Millan, Newyork

Eren, Naci;1979, Yörük Göçü, T.F.A. 18-19/362 Eylül

Eröz, Mehmet;1991, Yörükler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul.

Fischer, Ernest; 1985, Sanatın Gerekliliği, Ankara

Gökbilgin, Tayyip;1957, Rumeli'de Yörükler, Tatarlar Ve Evlad-I Fatihan, Sayı.1-6, İstanbul.

Güngör, Harun; 1996, “Türk Alevi Bektaşi İnançlarında Şamanlığın İzleri”, Erdem Dergisi, Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı 1,

İnan, Abdulkadir; 1954, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara.

İnan, Abdülkadir; 1966, Tarihte ve Bugün Şamanizm

İslam Ansiklopedisi; 1943, Faruk Sümer, Oğuz Maddesi, İstanbul

Karakaş, Ayhan (2005), Feke Halk Kültürü Araştırması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kaya, Muharrem; 2001, “Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri”, Folklor/Edebiyat, Ankara

Korum, Oğuz; Alanya'da Yayla Göçü, Alanya I. Tarih Ve Kültür Semineri (Bildiriler), Seçil Ofset.

Kutlu, Muhtar; 1987, Doğu Anadolu Göçer Topuluklarında Karaçadır, Iıı. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, K.T.B. Yay., Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Kutlu, Muhtar;1987, Şavaklı Türkmenlerinde Göçer Hayvancılık, K.T.B. Mıfad Yay., Sevinç Matbaası, Ankara.

Kutlu, Muhtar;1992, Yaşayan Bir Alt Kültür Geleneği-Anadolu Göçer Kültürü-Iv. Milletlerarası Türk Halk Kültür Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Feryal Matbaası, Ankara.

Malinowski, Bronislaw; 1998, İlkel Toplum, İstanbul.

Meydan Larousse, 1971, “İnanç”,C.6, İstanbul

Meydan Larousse; 1973, Yörükler Maddesi, Cilt. 12, İstanbul.

Nutku, Özdemir; 1985, Dünya Tiyatro Tarihi, İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar; 1983, Bektaşi Menkabelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, Enderun Kitabevi, İstanbul

Ocak, Ahmet Yaşar; 1984, Türk Halk İnanç ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Ankara

- Ocak, Ahmet Yaşar; 2000, *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul
- Ocak, Ahmet Yaşar; 1992, *Menakıbnameler*, Ankara
- Örnek, Sedat Veyis; 1988, *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul
- Özbudun, Sibel; 1997, *Ayinden Törene: Siyasal İktidarı Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri*, İstanbul.
- Tezcan, Mahmut; 1966, *Kültürel Antropoloji*, Ankara
- Tezcan, Mahmut; 1997, “Türk Coşkusunun Simgesi Nevruz”, *Türk Dünyası*, Ankara.
- Turan, Şerafettin; 1994, *Türk Kültür Tarihi*, İstanbul
- Yalman (Yalgın), Ali Rıza; 1977, *Cenup'ta Türkmen Oymakları*, Haz: Sabahat Emir, Ankara Kültür Bakanlığı Yay., M.E.B. Basımevi, İstanbul.
- Yılmaz, M. Ali (2005), *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yılmaz, Tuğba (2000), *Adana İli Karaisalı İlçesi Kırıklı Köyü Folklor Araştırması*, Ç.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, 42 s.
- Yörük, Yusuf Ziya; 1928, *Tahtacılar*, Dar-ül Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul

KAYNAK KİŞİLER

- K.1 Ahmet Yılmaz. 43, Demirtaş Köyü, Adana.
- K.2 Birsen Karataş. 55, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.3 Celil Duran. Dokuztekne Köyü, 70, Adana.
- K.4 Cennet Mamak, 98, evli, ev hanımı, öğrenimi yok, Yumurtalık, Adana.
- K.5 Döne Akkaya. 47, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.6 Emine Dündar. 55, Dokuztekne Köyü, Ceyhan, Adana
- K.7 Emine Tekkol. 80, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.8 Fatma Karataş. 53, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.9 Fındık Türkay, 75, okuma yazması yok, Tecirli Aşireti, Adana.
- K.10 Gülsüm Şen. 55, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.11 Hamide Sakar. 42, İlkokul, Adana.
- K.12 Hanım Mamak. 50, evli, ev hanımı, İlkokul, Yumurtalık, Adana.
- K.13 Hasan Kılıç, 32, İlkokul, Yahyalı Barahzama, Adana.
- K.14 Hatice Güler. Öğrenimi yok, ev hanımı, Karaciğer mezarı, Adana.
- K.15 Hayrettin Uygun. 45, İlkokul, çiftçi, Karaisalı, Adana.
- K.16 Hüseyin Kaynak, 73, okuma yazması yok, Tecirli Aşireti, Adana.
- K.17 Hüseyin Saban. 51, Yahyalı Barahzama Köyü, Adana.
- K.18 Hüseyin Uygun. 75, İlkokul, hayvancılıkla uğraşıyor, Tecirli Aşireti, Adana.
- K.19 İbrahim Akkaya. 42, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.20 İsmail Mamak- İlkokul, 50, evli, Yörük, Adana
- K.21 Kerime Altıparmak. 45, İlkokul, ev hanımı, Adana.
- K.22 Mehmet Dinler. 40, İlkokul, Adana.
- K.23 Mehmet Getir, 40, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
- K.24 Mehmet Zeren. 50, Ceyhan, Dokuztekne Köyü, evli, Yüksekokul, Ceyhan, Adana.
- K.25 Munise Mamak. 26, evli, ev hanımı, İlkokul, Yumurtalık, Adana.

- K.26 Murat Evat. Soysal Köyü, 50, Adana.
K.27 Mustafa Sarı. 60, Müteahhit, Keşli, Adana.
K.28 Nuran Sert. 47, İlkokul, Hacıahmetli Köyü, Mut, Mersin.
K.29 Osman Çelik. Duflu Köyü, 52, Adana.
K.30 Ömer Torun. 62, okumamış, Dokuztekne Köyü, Adana.
K.31 Özlem Yönder. 20, Üniversite Öğrencisi, Adana.
K.32 Selahattin Kaya. 47, emekli, Keşli, Adana.
K.33 Sultan Balkarkaya. 37, ev hanımı, İlkokul, Yumurtalık, Adana.
K.34 Süleyman Dava. Tecirli Aşireti, 69, Adana.
K.35 Süleyman Dura. 69, okuma yazması yok, Tekeli Aşireti, Adana.
K.36 Süleyman Kaçar. 70, İlkokul, Ceyhan, Adana.
K.37 Ümmü Özgüç. 60, İlkokul, Adana.